

DOKUMENTY A INFORMACE

UNCITRAL a aktuální otázky (nejenom) práva mezinárodního obchodu

Mgr. Natalia Melnikova, Praha*

I. Úvod

Ve světle pokračujícího trendu spočívajícího v rostoucím vlivu činnosti mezinárodních a nadnárodních institucí, agentur, komor a sdružení jak na tvorbu práva, tak i na vymezení nebo upřesnění standardů obchodní praxe a řešení interpretačních otázek, je poněkud paradoxní, že v odborné literatuře je věnováno rozboru jejich významnějších iniciativ poměrně málo místa. Pokud jde o česká odborná periodika, jednou z výjimek jsou návrhy a doporučení orgánů EU, které by se ze zcela pochopitelných důvodů měly těšit zvýšenému zájmu české právnické veřejnosti. Ačkoliv nezanedbatelnou část materiálů vypracovaných v úvodu zmíněnými organizacemi lze od tzv. evropských norem zásadně odlišovat,¹ je důležité mít na paměti, že se přesto často stávají základem pro tvorbu národních pramenů práva. Značné praktické uplatnění nacházejí v mezinárodním obchodu a v některých případech též ve vztazích postrádajících mezinárodní prvek, což zcela jistě lze říci o materiálech připravených Komisí OSN pro právo mezinárodního obchodu (dále též „UNCITRAL“ nebo „Komise“).

II. UNCITRAL jako instituce

Komise OSN pro právo mezinárodního obchodu byla založena 17. 12. 1966 rezolucí Valného shromáždění OSN, a nejde tedy o samostatnou mezinárodní organizaci, ale o součást systému OSN. Tím se rovněž vysvětluje skutečnost, že UNCITRAL každoročně podává zprávy o své činnosti Valnému shromáždění a Konferenci OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD). Hlavním posláním Komise zůstává od 1. 1. 1968, kdy zahájila svou činnost, „další progresivní harmonizace a unifikace práva mezinárodního obchodu“. Statut UNCITRAL vymezuje hlavní cíl její činnosti jako podporu progresivního rozvoje mezinárodního práva a jeho kodifikace, ve skutečnosti však je její záběr dosti širší.

Po prvním rozšíření z původních 29 na 36 členů, k němuž došlo v roce 1973, je na programu rozšíření další, v jehož důsledku by se měl počet členských států zvýšit na 60. Česká republika dosud členským státem není, má však postavení pozorovatele,² a účastní se tedy jak plenných zasedání, tak i zasedání pracovních skupin zaměřených na jednotlivé právní oblasti (doprava, arbitráž, zajišťovací instrumenty, konkurs, elektronický obchod atd.). V rámci plánované expanze se však Česká republika stane jedním ze tří států střední a východní Evropy, o než bude dosavadní pětičlenné zastoupení této oblasti rozšířeno, a to počínaje 14. 6. 2004 až do roku 2010, kdy její členství vyprší.

Pravidelná plenární zasedání UNCITRAL se konají střídavě ve Vídni a New Yorku. Zápis z posledního z nich, které se konalo ve Vídni ve dnech 30. 6. až 11. 7. 2003

a bylo v pořadí šestatřicáté (další se bude konat v létě 2004 v New Yorku), dokazuje, jak se v průběhu času rozšiřoval okruh otázek, jimiž se Komise zabývá. V porovnání se staršími materiály je rovněž zřetelný nárůst specifčnosti a složitosti diskutovaných problémů.

III. Dosavadní výsledky činnosti UNCITRAL

V čem tedy spočívají výsledky činnosti UNCITRAL? Zvolíme-li jako hodnotící kritérium bezprostřední dopad na jednotlivé právní řády, na prvním místě je třeba jmenovat mezinárodní smlouvy (úmluvy). První smlouvou, kterou připravila UNCITRAL, byla Úmluva o promlčení při mezinárodní koupi zboží, schválená Konferencí zplnomocněnců v roce 1974 a doplněná o dodatkový protokol z roku 1980.³ Další konference v Hamburku schválila tzv. Hamburská pravidla neboli Úmluvu OSN o námořní přepravě zboží.⁴ Mimořádného významu pak dosáhla zejména Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží,⁵ na jejímž základě se začala realizovat značná část zahraničního obchodu. K této tzv. Vídeňské úmluvě již přistoupilo 62 států a stejně, jako je tomu v českém právu, i v ostatních dotčených zemích tvoří součást národního práva. Zcela bezprecedentní co do počtu smluvních států a pro praxi velice významnou je Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů;⁶ nejnověji k ní přistoupila Brazílie, Jamajka a Katar a celkový počet smluvních států tedy stoupl na 134. Mnohem důležitější než toto číslo je však skutečnost, že tento dokument zajišťuje takřka celosvětové uznání a výkon rozhodčích nálezů, zatímco obdobný závěr nelze učinit o soudních rozhodnutích. Z novějších smluv (z nichž některé ještě nevstoupily v účinnost) lze zmínit Úmluvu o mezinárodních směnkách a mezinárodních dlužních úpisech, Úmluvu o odpovědnosti provozovatelů dopravních terminálů v mezinárodním obchodu či Úmluvu o samostatných zárukách a *stand-by* akreditivách.

Vedle mezinárodních úmluv jsou další významnou skupinou výsledků činnosti UNCITRAL vzorové zákony a zejména v poslední době též příručky, které napomáhají při nastavení mezinárodních standardů při sjednávání některých smluv či vedení určitých typů řízení. Na rozdíl od výše zmíněných úmluv je monitoring úspěšnosti a účinnosti aplikace těchto dokumentů komplikovanější: zatímco některé státy vzorové zákony přebírají takřka doslovně, jiné tak činí pouze částečně a/nebo nepřímo,

* Autorka je advokátní koncipientkou v advokátní kanceláři Vejmelka & Wunsch, v. o. s., a doktorandkou na Právnické fakultě UK v Praze.

1) Na mysli se mají zejména materiály, které se nestávají prameny práva a postrádají mj. obecnou závaznost.

2) Státy – pozorovatelé se též účastní pracovních porad UNCITRAL a jejich delegáti mohou čas od času předsedat zasedáním vlastním jménem, srov. zprávu hospodářské a sociální rady OSN In-depth evaluation of legal affairs, E/AC.51/2002/5.

3) Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 123/1988 Sb., o Úmluvě o promlčení při mezinárodní koupi zboží, resp. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 161/1991 Sb., o Dodatkovém protokolu k Úmluvě o promlčení při mezinárodní koupi zboží.

4) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 193/1996 Sb., o sjednání Úmluvy Organizace spojených národů o námořní přepravě zboží, 1978.

5) Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 160/1991 Sb., o sjednání Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží.

6) Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 74/1959 Sb., o Úmluvě o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů, tzv. Newyorská úmluva.

čímž se takový monitoring podstatně komplikuje. Přesto lze konstatovat, že nejčastěji se jednotlivé státy inspirovaly Vzorovým zákonem UNCITRAL o mezinárodní obchodní arbitráži z roku 1985. Český zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů⁷ je přitom založen na jeho částečném převzetí, zatímco např. Kanada, Rumunsko, Rusko či Slovinsko ho téměř doslova „opsaly“. Značnou míru inspirace touto vzorovou úpravou lze spatřovat v nových úpravách rozhodčího řízení mj. ve Finsku, Japonsku, Irsku, Německu, Thajsku či Velké Británii (Anglie, Wales a Severní Irsko).

Pozoruhodnému zájmu se těší Vzorový zákon elektronického obchodu z roku 1996, bezprostředně převzatý mj. Austrálií, Francií, JAR, Jordánskem, Mexikem, Novým Zélandem, Singapurem a Slovinskem s tím, že celá řada dalších států založila své úpravy na jeho zásadách. Z novějších předloh je třeba jmenovat vzorové zákony o mezinárodních úvěrových převodech (Evropským parlamentem a Radou EU převtělen do nařízení 97/5/EC⁸), o přeshraniční insolvenční či elektronickém podpisu.

Poslední významnou skupinu dokumentů vypracovaných UNCITRAL lze označit jako metodické, organizační a interpretační pomůcky, které mají sloužit spravedlivému a v mezinárodním kontextu s trochou nadsázky akceptovatelnému chování jednotlivých subjektů. Do této skupiny patří příručky a doporučení, jako je např. Doporučení pro rozhodčí instituce a jiné dotčené orgány ohledně rozhodčích řízení vedených podle Rozhodčích pravidel UNCITRAL z roku 1982, Doporučení o právní hodnotě počítačových záznamů z roku 1985 (za pozornost stojí včasnost těchto doporučení adresovaných vládám), Průvodce sjednáváním mezinárodních smluv o výstavbě průmyslových staveb⁹ z roku 1988, Průvodce mezinárodními výměnnými obchody z roku 1992 či Poznámky pro vedení rozhodčího řízení¹⁰ z roku 1996.

IV. Aktuální otázky na půdě UNCITRAL

Jak je patrné ze zprávy z jejího posledního zasedání konaného v létě 2003,¹¹ zvláštní pozornost UNCITRAL v posledních několika letech věnovala vzorové legislativní úpravě projektů v oblasti infrastruktury s využitím soukromého financování. Tato problematika i letos zůstala stěžejním okruhem činnosti UNCITRAL s tím, že po zpracování Legislativního průvodce projektů v oblasti infrastruktury s využitím soukromého financování v roce 2001 (*UNCITRAL Legislative Guide on Privately Financed Infrastructure Projects 2001*) byla zvláštní pracovní skupina pověřena zpracováním legislativního návrhu (*model legislative provisions*), který by mohl posloužit vládám jednotlivých států jako vzorová předloha. Pokud jde o vztah těchto dvou dokumentů, po delší diskusi nakonec převládl názor, že je zapotřebí vydat jejich jakési kombinované úplné znění, v němž by po vlastní vzorové úpravě následovala doporučení pro legislativce. Na posledním zasedání došlo k podrobnému projednání připomínek a ke schválení jednotlivých bodů tohoto legislativního modelu, který u jednotlivých ustanovení (podle mého názoru velice trefně) upozorňuje na související okruhy otázek, které by v určitých zemích mohly vyžadovat doprovodná legislativní řešení. V do-

poručení tak najdeme např. možná vodítka pro řešení vztahu návrhu s obecnou úpravou zadávání veřejných zakázek, problematiky věcných břemen zřizovaných ve veřejném zájmu, cenových předpisů atd. Vypracovaný model obsahuje pravidla pro výběr koncesionáře včetně účasti konsorcií, stanoví kritéria jejich výběru, vymezuje základní rámec pro vedení jednání se zájemci včetně otázek důvěrnosti, požadavky na koncesionářskou smlouvu, postup pro postoupení či převzetí zakázky, výměnu koncesionáře nebo ukončení smlouvy. Je přitom nepochybné, že s jakoukoliv vzorovou úpravou je třeba nakládat opatrně vzhledem k možným národním specifikům, avšak přesto by tento návrh mohl být mj. i ve světle deklarovaného úsilí české vlády o vytvoření odpovídajícího legislativního rámce v této oblasti podnětným.

Dalším zásadním dokumentem, který byl Komisí na posledním zasedání – prozatím předběžně – schválen, je Legislativní průvodce konkursním právem. Tato problematika je bohužel velice aktuální, přičemž další práce na návrhu počítají s hlubší spoluprací s Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou. Zvláště MMF totiž pocítuje potřebu vytvoření určitých standardů v oblasti konkursního práva a otevřeně mluví o strukturální reformě konkursního práva. V rámci UNCITRAL se pracuje na úpravě postavení tzv. zajištěných (přednostních) věřitelů.

Pokud se jedná o další oblasti, plánuje se vypracování dokumentů upravujících mezinárodní přepravu zboží „na klíč“ (*door-to-door transport operations*), probíhá průzkum v oblasti právních překážek elektronického obchodu, monitoring aplikace Newyorské úmluvy a hodnocení (dosud velice zřetelných) harmonizačních ohlasů na vydání Vzorového zákona o zakázkách na dodávky zboží, výstavbu a poskytování služeb z roku 1994. Smutným svědectvím obecného rázu problematiky je skutečnost, že předmětem zvláštního zkoumání UNCITRAL se nově staly podvodné obchodní praktiky, které mnohdy mají značný mezinárodní dopad. V tomto směru se plánuje konání kolokvia za účasti vlád a mezivládních a nevládních organizací, od něhož si Komise slibuje upřesnění možností, jakými bude moci přispět v boji s těmito praktikami některou z výše uvedených metod.

Na závěr nezbyvá než konstatovat, že činnost UNCITRAL je významná jak pro právní praxi, kdy např. nesmíme při uzavírání kupní smlouvy se zahraniční společností obsahující rozhodčí doložku zapomínat na existenci Vídeňské úmluvy nebo Newyorské úmluvy, popř. můžeme odstranit určité výkladové pochybnosti platné právní normy inspirované materiály Komise bližším seznámením se s navazujícími dokumenty,¹² ale též pro legislativce jako možný zdroj inspirace.

7) Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.

8) OJ L 43, 14/02/1997, s. 25.

9) Někdy se setkáme s formulací „smlouvy o dodávkách velkých investičních celků“.

10) Tento dokument má za cíl poskytnout vodítka rozhodcům při rozhodování v rámci tzv. *ad hoc* arbitráže.

11) Kompletní zpráva je k dispozici na stránkách Komise www.uncitral.org, A/58/17.

12) Takové materiály mohou někdy posloužit jako určitá obdoba důvodové zprávy.